

Október 23. – nemzeti ünnep az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc emlékére

Az 1956-os forradalom és szabadságharc Magyarország népének a sztálinista diktatúra és terror elleni forradalma és a szovjet megszállás ellen folytatott szabadságharc a 20. századi magyar történelem egyik legmeghatározóbb eseménye volt. A budapesti egyetemisták békés tüntetésével kezdődött 1956. október 23-án, és a november 4-én történt szovjet katonai beavatkozás folytán november 11-én fejeződött be.

A közvetlen előzmények között ott találjuk 1956 júniusának végén a lengyelországi Poznań városában szervezett munkástiltakozást is. Ezt a kormányerők vérbe fojtották, de a sztálinista pártvezetést végül leváltották, és október 21-én az addig mellőzött Władysław Gomułka lett a lengyel kommunista párt (Lengyel Egyesült Munkáspárt – PZPR) új első titkára. Gomułka később Moszkva ellenében Nagy Imre magyarországi reformjainak mintájára a diktatúrát enyhítő demokratikus intézkedések bevezetését kezdte meg Lengyelországban.

A magyarországi reformellenzék a lengyelekkel rokonszenvezett, a diákszervezkedés is felgyorsult az egész országban. Országszerte a sajtóban egyre erőteljesebbé vált az ellenzék hangja, október 16-án pedig Szegeden megalakult a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége (MEFESZ), az első kommunistáktól független ifjúsági szervezet. Október 17-től Budapest, Sopron, Pécs és Miskolc szervezkedő egyetemi hallgatói is csatlakoztak a MEFESZ-hez. A szegedi diákok október 20-i gyűlésükön pontokba foglalták követeléseiket.

Október 22-én a különböző egyetemek megbízottjaikat a Műszaki Egyetemen tartott nagygyűlésre küldték, ahol a hallgatók elhatározták, hogy másnap délután háromra a lengyel néppel szimpatizáló tüntetést hirdetnek Budapesten. A demonstráció helyszínéül a lengyel–magyar barátságot jelképező Bem József szobrot jelölték meg. A diákgyűlés elfogadta az egyetemisták 16 pontos követeléseit is, melyek független, demokratikus Magyarország-képükkel már jócskán túlmutattak a pártellenzék antisztálinista elképzelésein. A felhívás első pontja a szovjet csapatok kivonását szorgalmazta. Este a diákok képviselői megpróbálták beolvasztatni a rokonszenvtüntetés hírért és a 16 pontot a Magyar Rádióban, az utóbbit azonban a rádió vezetői megtagadták.

Az október 23-i napon az első események Debrecenben történtek: reggelre az egyetem előtt több ezer diák gyűlt össze, akik jelszavakat skandálva és forradalmi dalokat énekelve a belvárosi pártszékházhoz vonultak, hogy az egyetemi ifjúság 20 pontos követelését kinyomtassák. A pártvezetés tárgyalt a diákok küldöttségével, majd Görbe János színművész az épület erkélyéről elszavalta Petőfi Sándor *A nép nevében* című versét.

Budapesten október 23-án reggeltől a diákok által meghirdetett tüntetés engedélyezése körül óriási zűrzavar alakult ki. Reggel a rádió és a legnagyobb számú napilap, a Szabad Nép tényként adta hírül a demonstrációt. A felhíváshoz az Írószövetség, a Petőfi Kör, a párt ifjúsági szervezete (a DISZ) és számos más szervezet csatlakozott. A pártvezetés (Magyar Dolgozók Pártja) hosszas vita után betiltotta a tüntetést, majd két óra körül mégis engedélyezték, mindkét döntést beolvasva a Kossuth Rádióban. A párt vezetősége a budapesti tagokat is felszólította a részvételre, hogy az eseményeket legalább mederben tarthassák, s a város valamennyi stratégiai pontján mozgósították az ÁVH (Államvédelmi Hivatal) erőit.

Három órakor a Bem-szobor talapzatán állva Veres Péter, a Magyar Írók Szövetségének elnöke felolvasta a tömegnek a szervezet kiáltványát, a diákok pedig a 16 pontot, majd Sinkovits Imre elszavalta a Nemzeti dalt. Az egyetemisták megkoszorúzták a szobrot; a tüntetők létszáma ekkor már hozzávetőleg 50 000 fő lehetett, a tömegnek azonban nem volt vezetője. Valaki kivágta egy nemzeti színű zászló közepéből a szovjet mintájú Rákosi-címet, amit hamarosan minden zászlóval megtettek. A tömeg a beszédek elhangzása után nem oszlott fel, hanem egy része a Kossuth hídon át a Parlamenthez a Kossuth térre vonult meghallgatni Nagy Imrét. Délután 6 órára a Kossuth téren és a környező utcákban már kb. húszezer ember gyűlt össze. A demonstráció szenvedélyektől fűtött, de békés volt. A tömeg követelésére végül este 9-re a helyszínre siető Nagy Imre megjelent a Parlament

ablakában. „Eltársak!” megszólítása indulatos visszautasítást váltott ki, párton belüli reformokat ígérő, hazatérésre szólító, követeléseiket nem említő beszéde után az emberek csalódottan távoztak.

A tüntetés ideje alatt Gerő Ernő pártfőtitkár telefonon katonai segítséget kért Hruscsovtól, és körével együtt készülségbe helyezte a budapesti és a környékbeli katonai egységeket. Még Nagy Imre megjelenése előtt este 8-kor a Kossuth Rádió közvetítette Gerő Ernő beszédét, melyben sovinsztának, nacionalistának és antiszemitának nevezte a tüntetést, önmagát a reformok képviselőjének nyilvánította, addigi politikáját helyesnek ítélte és a tüntetők minden követelésétől elzárkózott.

A Dózsa György úti Sztálin-szobornál is tömeg gyűlt össze délután hat körül, hogy a 16 pont egyik követelése szerint a szobrot eltávolítsák. A tüntetők a Himnusz éneklése mellett fél tízre végül ledöntötték a tíz méter magas és csaknem hat tonna súlyú emlékművet. A diktátor szobrából a talapzaton csak a csizmái maradtak, Sztálin feje pedig a pesti utcán hevert.

A Gerő Ernő rádióbeszéde okozta felháborodástól és Nagy Imre Kossuth téri szereplése miatti csalódástól fűtve a tömeg egy része a Magyar Rádió Bródy Sándor utcai épülete elé vonult. Itt az Államvédelmi Hatóság őrségként odavezényelt fegyveres egységei fogadták őket. Miután sem könnygázzal, sem tűzoltófecskendőkkel nem tudták a rohamosan növekvő emberáradatot feloszlítani, a rádió vezetése rendelkezésre bocsátott egy felvevőkocsit, hogy a tizenhat pontot beolvashassák. Hamarosan kiderült, hogy csalásról van szó: az elhangzottakból semmit nem közvetítettek. A tüntetők ezért a felvevőkocsival betörték az épület kapuját. A rádió vezetése ezután hajlandó volt fogadni egy tárgyalóküldöttséget, akiket azonban úgy tűnt, hogy odabent letartóztattak.

Az összegyűlt tömegben egyre inkább elszabadultak az indulatok. A híradóezred katonái szuronnal próbálták a Múzeum körútig szorítani a tömeget, ekkor azonban két, erősítésként érkezett harcokci tévedésből áttörte a kordont, és nyomukban a tömeg újra a főbejáráshoz nyomult. A sötétben a katonák lövöldözni kezdtek a levegőbe, amit az épületben levő ÁVH-s katonák támadásként értelmeztek és tüzet nyitottak a tömegre. Egy katonatiszt meghalt és két tüntető megsebesült. Az ÁVH egy mentőautóban megpróbált lőszer- és fegyverutánpótlást juttatni az épületbe, de a tüntetők leleplezték és megakadályozták az akciót. A rádióhoz kivezényelt katonák közül erre egyre többen álltak a tömeg pártjára, illetve adták át fegyverüket, a sapkájukról pedig letépték a vörös csillagot. A tüntetők között több gyári munkás is fegyvert osztogatott, amelyeket az időközben feltört budapesti fegyverraktárakból szereztek. Két órával a korábbi véletlen incidens után a lövöldözés kiújult, ezzel kezdetét vette a budapestiek fegyveres felkelése. A felkelők hajnalra elfoglalták a Rádió épületét. Az ottani stúdiók azonban addigra már használhatatlanná váltak, mivel a pártvezetőség lekapcsoltatta őket a rádióadóról, és a parlamentben rendeztek be ideiglenes stúdiót. Innen szólt a Kossuth Rádió műsora a forradalom alatt, és még a forradalom leverése után is, egészen 1957 áprilisáig. A forradalom napjaiban a vidéki adók a központtól eltérő műsort sugároztak, vagy hallgattak.

Varsóban Władysław Gomułka 1956. október 20-án a Lengyel Egyesült Munkáspárt (LEMP) KB VIII. plénumán elmondott programbeszédében egyszerre kritizálta a sztálinista rendszert és fogalmazta meg egy új korszak nyitányát. Élesen megkülönböztette a régi és az új rendszert, keményen bírálta a személyi kultuszt és a terrort, az elkövetett gazdaságpolitikai hibákat, az iparban az irányítás túlzott centralizmusát és a mezőgazdaság erőszakos kollektivizálását. Ez volt Gomułka „XX. kongresszusi beszéde”, ami, ha rövid időre is, de kielégítette a társadalmi várakozásokat, és lecsillapította a lengyel társadalmi hangulatot. Magyarországon ilyen jellegű megnyilvánulásra nem került sor a hatalom részéről, éppen ezért volt akkora hatása a budapesti utcákon, október 23-án.

A magyar szabadságharcra vállalt lengyel szolidaritás, a humanitárius segítségnyújtás országos méreteket öltött. Mindez egyedülálló volt a szocialista táboron belül. Szimbóluma Varsóban a Krakowskie Przedmieście utcán levő Szépművészeti Egyetem (Akademia Sztuk Pięknych) falán elhelyezett emléktábla a síró galambbal, ahol gyűjtőpont volt a magyar forradalmároknak szánt adományok leadására.

A harcokban egyes adatok szerint 2652 magyar és 720 szovjet állampolgár esett el, hozzávetőleg 200 ezer magyar hagyta el az országot. Az 1963-ig tartó megtorlások során 299 embert végeztek ki, köztük Nagy Imrét és több tízezer embert ítéltek el.

A forradalom leverése utáni évtizedekben az 1956-os eseményeket a Kádár János vezette kommunista rezsim ellenforradalomnak bélyegezte és elítélte, de a rendszerváltás során megváltozott az események hivatalos értékelése. 1989. október 23. kettős nemzeti ünnep Magyarországon: az 1956-os forradalom kitörésének évfordulója és a Magyar Köztársaság 1989-es kikiáltásának napja, melyet az 1990. évi XXVIII. törvény iktatott a nemzeti ünnepek sorába. Az 1956-os események meghatározó szerepét a 2011-ben elfogadott Alaptörvény preambuluma is hangsúlyozza.

Források:

<https://web.archive.org/web/20050323015643/http://www.rev.hu/>

https://hu.wikipedia.org/wiki/1956-os_forradalom

<https://mult-kor.hu/cikk.php?id=15317>

https://web.archive.org/web/20070612153619/http://betiltva.com/files/csonka_forradalom_oknyomoz_o_tortenete1.php

<https://ujkor.hu/content/magyar-lengyel-kolcsonhatasok-az-1956-os-forradalom-idejen>